

Dall / Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskab. – Uppsala-Wiesbaden, 1951. – Bd. 16. – S. 15–39. 11. *Kurrelmeyer K.* The Historical Development of the Forms of the Future Tense in middle High German / K. Kurrelmeyer. – Strassburg, 1904. – 286p.

ДЖЕРЕЛА

B.v.R. – Berthold von Regensburg. Vollständige Ausgabe seiner Predigten mit Anmerkungen und Wörterbuch, Bd. I. Hrsg. Von F. Pfeiffer. Wien, 1862. – 348S. **Dav-v- Augsburg.** – Bruder David von Augsburg. Deutsche Mystiker des vierzehnten Jahr, Bd. 1., Hrsg. von F. Pfeiffer, 2 unveränd. Aufl. Anastatischer Neudr. Der. Ausg. von. 1845., Bd 1. Göttingen, 1906. – 1907. – 428S. **Gret.** – Grettis Saga Asmundansonar. Islenzk Fornrit, Bd. 7, Reykjavik, 1936. – 346 p. **Cur. Pastor** – King Alfred's Wes-Saxon Version of Gregory's Pastoral Care. Ed. by H. Sweet. EETS, №45, 50. L., 1871-1872. -210p. **IW.** – Iwein. – Des Minnesangs Frühling, 33. Aufl. nach K. Lachmann, M. Haupt und Fr. Vogt. Neu bearbeitet von C. von Kraus. Leipzig, 1964. – 282S. **Ls-Locasenna – Edda – Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern.** Hrsg. von. G. Neckel, 4 umgearb. Aufl. von H. Kuhl. Heidelberg, 1962. – 684S. **Tat.** – Tatian. Hrsg. von E. Sievers. Paderborn, 1892. -226S. **MT** – The Gospel of Saint Matthew in West-Saxon. Boston, 1904. -176p. **Orm.** – The Ormulum. Ed. by R. Holt. Oxford, 1878. – 310 p. Streitberg W. Die Goticher Bibel / Wilhem Streitberg, – Heidelberg: Carlwinter. Universitätsverlay. 1965. – 498S. **P.P.** – W. Langland. The vision of Piers the Plowman, London, 1941. – 218 p.

*Бочарнікова А.М., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка*

ФОНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ І ПИТАННЯ ПРО АВТОРСТВО АВЕСТІЙСЬКОГО ГАТУ № 46

У статті розглянуто специфічні риси тексту Гату № 46, серед яких – дотримання метричного розміру віршованого тексту, семантична завершеність ритмічних груп всередині тексту. Здійснено кількісний аналіз застосованих засобів милозвучності мови. За результатами аналізу виявлено значні відмінності між двома частинами тексту, що дозволяє зробити припущення про укладення цих двох текстових масивів різними авторами.

Ключові слова: *Гати, лінгвістичний аналіз, текст, метрика, цезура.*

В статье рассмотрены особенности текста Гата № 46, среди которых – соблюдение метрического размера поэтического текста,

семантическую завершенность ритмических групп внутри текста. Осуществлен количественный анализ фонетических средств языка. Обнаружены значительные отличия между двумя половинами текста, что позволяет выдвинуть гипотезу про составления этих текстовых массивов разными авторами.

Ключевые слова: Гаты, лингвистический анализ, текст, метрика, цезура.

In this article some specific features of the text of Gath 46 has been revealed, in particular exactness of syllabic verse system and semantic completeness of the rhythmic groups inside the text. The quantity analysis of phonetic means of language has been used. The result of the analysis leads to the conclusion that text consists of two parts with two different authors.

Key words: Gathas, linguistic analysis, text, verse metrics, pause.

Актуальність статті зумовлена відсутністю у нашій країні досліджень у галузі авестійської мови. Після аналізу західних публікацій у цій галузі нами не виявлено досліджень, у яких би був здійснений лінгвістичний аналіз авестійського тексту.

Метою циклу статей є визначення істотних рис тексту Гату № 46, що дозволить остаточно визначити, чи цей текст є авторським, чи комбінацією текстів різних авторів (питання, поки що не вирішене у світовій авестології). Метою цієї статті є визначення основних особливостей тексту на фонологічному рівні.

Матеріалом статті є оригінал тексту Гату авестійською мовою. Як відомо, Гати є однією з найархаїчніших частин Авести, і їхнє створення приписують самому Зороастрові. Усього їх 17, вони згруповані у 5 частин і разом є частиною Ясни [Gāthā 1999, 67]. Кожна з 5 великих частин мовою Авести називається *gāθa*, а кожен окремий із 17 гімнів – *hāiti*, відповідно перською *gāsā* та *hāt / gāt*. Для зручності, у наших статтях Гатами названо кожний окремий із 17 гімнів, тобто *hāiti*, оскільки фонетично цей термін *Gat* однаково відрізняється і від назви *gāθa*, і від назви *hāiti*, проте він тотожний сучасним перським номінаціям *hāt / gāt*.

На заході дослідженнями у галузі Авести займалися з XVIII ст., проте авестологи класичного періоду (кінець XVIII – початок XX ст.) мало спиралися на мовні дані, переводячи наукові студії в культурологічну, історичну або релігієзнавчу площину. Авестологи XX та початку XXI ст. під авторитетним тиском видатних попередників здебільшого перейшли до вивчення окремих аспектів та деталей, пов'язаних з Авестою або авестійською мовою (наприклад, вокалізм, дієслова, окремі типи

словооснов). Найвідомішими працями у галузі авестології у світовій науці за останній час є праці Ж. Келлена і О. Ск'ярво [Лелеков 1992, 52].

На пострадянському просторі найпомітнішим є переклад Гатів російською мовою, здійснений І.М. Стеблін-Каменським [Гаты 2009]. Проте цей переклад є художнім, а не лінгвістичним, і передає здебільшого тематику та загальне враження від текстів.

Серед західних лінгвістів, як сучасних, так і класичної доби, існують істотні розбіжності у поглядах на питання авторства й часу укладання Гатів. Докладно ці погляди проаналізовані у нашій попередній статті [Бочарнікова 2012]. Загалом, переконання щодо авторства Зороастра варіюються від цілковитого визнання його автором Гатів (іранські дослідники) до сумнівів його авторства у 2-х останніх частинах Гатів (А. Хінтце) й далі до заперечення існування історичного Зороастра і, відповідно, переконання у колективному або одноосібному укладанні Гатів без його участі (Ж. Келлен). Наукові погляди стосовно часу укладання Гатів також варіюються від упевненості, що він приблизно збігається з часом появи текстів Рігведи, до переконання, що Гати є пізньою підробкою під давнину й укладені в часи правління династії Ахеменідів або навіть Сасанідів.

Лінгвістичний аналіз дозволить виявити непомітні у процесі звичайного прочитання властивості тексту. Як зразок для схеми лінгвістичного аналізу тексту візьмемо схему, наведену в однойменній праці Т.А. Єщенко [Єщенко 2009, 235–238], поєднавши з принципами здійснення лінгвістичного аналізу тексту, наведеними у праці І.М. Кочан [Кочан 2008].

Як приклад тексту Гатів розглянемо Гат № 46. Вибір саме цього Гату зумовлений тим, що прибічники теорії про авторське укладання Гатів Зороастром, а не колективом жерців, аргументують свої переконання надзвичайною емоційністю висловлень на початку цього Гату.

Дослідження ритміки як поетичного, так і прозового твору є частиною лінгвістичного аналізу тексту [Єщенко 2009, 235; Кочан 2008, 145–147]. У поезії Гатів силабічному елементу належить головна роль у створенні поетичного тексту, а тонічному – другорядна. Отже, для доведення або спростування факту однорідності тексту Гату № 46 варто розглянути чіткість дотримання віршового розміру в усіх строфах Гату.

Загалом Гат № 46 являє собою поетичний текст силабічного типу з дев'ятнадцяти строф по п'ять рядків, у кожному з яких найчастіше 11 складів із цезурою (паузою) після четвертого [Gāthā 1999, 87].

Таблиця 1.

Дотримання метричного роз міру в тексті Гату № 46

1	11		11		10		11		11		10		11		11		13		12
	12		11		12		11		11		8		12		11		10		11
	10	2	12	3	11	4	13	5	10	6	11	7	11	8	11	9	12	10	11
	11		10		11		11		11		10		12		10		11		10
	10		11		11		11		11		11		10		11		11		12
11	12		10		11		12		11		13		9		11		12		
	13		11		13		11		11		10		10		11		11		
	10	12	10	13	11	14	8	15	12	16	10	17	12	18	11	19	10		
	13		11		11		12		-		11		11		11		11		
	12		12		10		10		11		13		11		11		10		

У цій таблиці колонки з номерами строф розташовано поряд із колонками, у яких ми зазначили кількість складів у кожному рядку строфи. Верхнє число колонки означає кількість складів у першому рядку строфи і, відповідно, нижній показник – кількість складів у п'ятому, останньому рядку строфи. У п'ятнадцятій строфі один із рядків не зберігся [Gāthā 1980, 17], і таким чином, маємо загальну кількість рядків у цьому Гаті – 94.

Під час аналізу таблиці одразу помітно, що метричний розмір, яким, як вважають, укладений Гат № 46 (так само, як і вся Гаса Уштатагі, до якої він належить) витриманий далеко не в усіх рядках. Власне, в усіх строфах крім передостанньої є відхилення від загального правила. Загалом, правильна кількість складів (11) наявна у 47 рядках, тобто саме в половині від усієї кількості рядків.

У попередній статті нами було висунуто припущення про умовний поділ тексту Гату на дві частини: з початку до десятої строфи і з одинадцятої до дев'ятнадцятої. Ці частини розрізняються: за жанром (перша частина – молитва, друга – проповідь), особою оповідача (у першій частині – від першої особи однини, у другій трапляються включення першої особи множини та згадки про ймовірного автора Гатів – Заратуштру – у третій особі). Крім того, перша частина містить внутрішній монолог, а друга – перформативний діалог. Своєрідною межею між цими частинами є строфа 11, яка за кількома ознаками відмінна від обох половин тексту.

З огляду на вищезазначені факти доцільно розглянути, як розташувалися спостережені у тексті явища фонологічного рівня за нашим умовним поділом. Відсутність кореляції статистичних проявів

фонетичних особливостей з нашим поділом на половини тексту означатиме наближення тексту до однорідності, а спостереження такої кореляції слугуватиме аргументом на користь припущення про різне походження й авторство змісту першої і другої частин тексту.

У першій половині (по десяту строфу включно) – 28 рядків із правильним розміром, це – 56 відсотків від змісту цієї частини тексту. У другій половині – 19 правильних рядків, що становить приблизно 43,18 % цієї дещо меншої за змістом частини.

Крім того, у тексті Гату можна помітити сусідство рядка з десятьма складами (на один менше, ніж потрібно) і рядка з дванадцятьма складами (відповідно, на один більше, ніж потрібно) в оточенні рядків із правильною кількістю складів. Це може бути свідомим прийомом, завдяки якому автор компенсував метричні недоліки. Схожі методи відомі у класичній перській поезії, коли поети компенсували занадто короткий склад у віршу занадто довгим, який розташовували після нього і навпаки. Звичайно ж, класична перська система віршування докорінно відмінна від авестійської, проте в обох випадках мозок проводить однакову логічну операцію.

Якщо припустити прийнятність для сучасників автора тексту Гату сполучення 10+12 або 12+10 замість 11+11 складів, то кількість метрично правильних рядків у Гаті збільшиться. У першій половині Гату таких сполучень 6 (що означатиме 12 правильних рядків), а у другій половині – 2 (відповідно, ще 4 правильних рядки). Таким чином, з урахуванням компенсаторного поєднання закороткого й задовгого рядків маємо у першій половині 40 правильних рядків (тобто 80 %), а в другій – 23 (тобто лише 52,27 %). Отже, наявна істотна відмінність. Цікаво, що єдина абсолютно силабічно правильна строфа (18) знаходиться у другій половині тексту.

Єдина ж строфа, у якій взагалі відсутні рядки з правильною кількістю складів – це одинадцята строфа. Вона унікальна в цьому Гаті також тим, що лише в ній маємо поєднання двох задовгих рядків, при чому є і поєднання 12+13, і 13+12. Складається враження, що автор цієї строфи взагалі не розумів, яким розміром укладений цей Гат.

Крім того, у тексті є три занадто коротких рядки. Це другий рядок строфи 6 (складається враження, що в ньому пропущене слово, бо його зміст дещо туманний). Єдиний рядок з дев'ятьма складами розташований у строфі 17. Дуже цікавим є рядок із вісьмома складами у 14-й строфі. У ньому невідомий автор питає: "О Заратуштра, хто з магів бажає тебе добре прославити?" У наступному

рядку він із повним порушенням метрики відповідає: "Це – цар Віштаспа". Цей фрагмент містить натяк на ймовірного замовника пізніх змін у тексті Гату, оскільки якщо б Віштаспа замовив увесь текст Гату, його ім'я, напевно, змогли б розташувати без порушень метрики віршованого тексту.

Однією з рис тексту, непомітних при звичайному прочитанні, є змістова завершеність ритмічних груп. І коли без жодних додаткових операцій зрозуміло, що межі рядків у більшості випадків збігаються з межами фраз, то важко одразу сказати, чи несе змістове навантаження цезура (пауза) всередині рядків. У всіх Гатах другої Гаси, що має назву Уштаваіті, цезуру дослідники фіксують після четвертого складу. Таке її розташування вже викликає цікавість, оскільки в рядках представлено по одинадцять складів, і цезура, таким чином, розташована далеко від симетричного положення.

Її функціональне призначення – полегшити процес запам'ятовування й подальшого утримання в пам'яті великого за обсягом усного тексту, що було необхідним як слухачам, так і самому авторові тексту. У такий спосіб безписемною мовою, якою була авестійська за часів укладання Авести, цезура мала б відповідати справжній паузі у мовленні, а отже, відрізка мовлення від початку рядка до цезури має бути властива змістова завершеність.

І навпаки, якщо текст укладено на пізнішому історичному етапі, коли вже існує писемність, нагальна необхідність застосування цезури у віршованому тексті з довгими рядками зникає, оскільки для запам'ятовування можна скористатися письмовим текстом.

Отже, розглянемо дотримання цезури та змістову завершеність фрагменту рядка перед нею у Таблиці 2.

Таблиця 2.

Застосування цезури у тексті.

1	4	+	2	4	+	3	4	+	4	4	+	5	4	+	6	4	±
	4	±		4	+		5	±		4	+		4	+		5	±
	4	+		4	+		5	-		4	-		4	+		4	+
	5	+		5	+		4	+		4	±		4	+		4	+
	4	+		4	-		5	+		4	±		4	+		3	-
7	4	+	8	4	-	9	4	+	10	4	+	11	4	-	12	4	+
	4	+		4	±		3	-		4	+		4	+		5	+
	4	+		4	+		3	±		4	+		4	+		4	+
	5	+		4	-		4	+		4	+		4	+		5	+
	4	+		4	+		4	+		4	-		4	-		4	+

13	4	-	14	4	+	15	4	+	16	5	+	17	3	±	18	4	+
	4	-		4	+		3	-		4	+		4	±		4	+
	4	-		4	-		5	+		4	-		4	±		4	+
	4	+		4	-		-			4	-		4	±		4	+
	4	+		5	-		3	-		4	-		4	+		4	-
19	4	-															
	4	±															
	4	±															
	4	±															
	4	±															

У таблиці подано номери строф, праворуч від яких розташовані колонки з номером складу, після якого рядок Гату містить цезуру (зверху вниз відповідно з першого по п'ятий рядок строфи). У наступній колонці плюсом або мінусом позначено той факт, чи збігається цезура з дійсною паузою в мовленні, тобто з межею синтагми (також зверху вниз від першого до останнього рядка строфи). У деяких рядках текст може мати кілька тлумачень, і тому ми не беремося стверджувати про наявність або відсутність меж синтагми після четвертого складу або в місці найближчого до нього словорозділу. У таких рядках нами проставлено поєднання плюса й мінуса.

З таблиці видно, що у 76-ти рядках із загального обсягу в 94 рядка цезура справді знаходиться після четвертого складу. Це становить 80,85 %. У 63,8 % від загальної кількості рядків Гату цезура збіглася з межею синтагми.

Розгляньмо окремо ці показники у двох частинах тексту. У першій частині з 50 рядків усього 10 з цезурою не на четвертому, отже 80 % правильної для цього віршового розміру цезури. У 78 відсотках цезура збіглася з межею синтагми. У другій частині, яка має загальний обсяг у 44 рядка, 81,8 % випадків уживання правильної цезури. Проте цезура збіглася з межею синтагми лише у 54,55 % рядків. Отже, при формально правильному застосуванні цезури у другій частині Гату далеко не скрізь цезура застосована як свідомий елемент семантики тексту і майже у половині випадків є лише засобом дотримання формального метричного розміру тексту.

Однією з особливостей, що є унікальними для кожного авторського тексту, є застосування у ньому засобів милозвучності мови. Досліджуючи текст Гату № 46, було встановлено такі засоби милозвучності: свідомі повтори (11 випадків), асонанс (6 випадків), алітерація (4 випадки), анафора (8 випадків) та епіфора (23 випадки). Наявні також складні

комплексні поєднання в одному рядку кількох засобів: асонансу, анафори та епіфори. Крім того, у тексті можна зустріти однакові сполучення з кількох звуків всередині рядка, що виходять за межі слів. Іншим цікавим прийомом є розташування в одному рядку слів, що не мають рими, проте складаються з тих самих звуків, розставлених в іншій послідовності.

Якщо розглянути щільність застосування художніх прийомів фонетичного рівня окремо у двох умовних частинах тексту, одразу стає помітною різниця у їхній кількості. Серед повторів усередині рядків сім випадків маємо в першій частині тексту, а чотири – у другій. Серед випадків застосування асонансу усі шість припадають лише на першу половину тексту. Алітерація не дуже широко застосована у Гаті № 46, три випадки її наявності в тексті стосуються першої половини строф, і один раз вона зустрічається у другій. З восьми випадків застосування анафори п'ять наявні в першій половині Гату, а три – у другій. Найчастотнішим засобом милозвучності у Гаті № 46 є епіфора – 23 випадки, серед яких 16 припадає на першу половину тексту і лише сім – на другу. Загалом на першу половину тексту припадає 37 випадків уживання специфічних фонетичних художніх засобів, тоді як у другій половині зафіксовано 15 випадків.

Таким чином, проведений аналіз тексту Гату № 46 показав відмінність його властивостей у першій половині (з першої по десяту) та в другій (з одинадцятої по дев'ятнадцяту строфу). Перші десять строф значно багатші на застосовані засоби підвищення милозвучності мови, метрично досконаліші й містять цезуру як свідомо вжитий елемент метрики. За підсумками кількісних підрахунків, правильний силабічний розмір віршованого тексту дотримано у 80 % рядків першої половини і в 52 % другої. Відсоток правильного і свідомого застосування цезури 78 % у першій половині та 54,55 % у другій. Загальна кількість випадків застосування засобів милозвучності мови – 37 у першій половині й 15 у другій, що становить лише 40,5 % від багатства першої половини Гату. Користуючись наведеними вище фактами, можна дійти висновку, що текст першої та другої половин Гату № 46 належить різним авторам.

1. *Бочарнікова А. М.* Мовно-стилістичні особливості авестійських Гатів (на матеріалі Гату № 46) / Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – К., 2012. – Вип. 41. – Ч. 1. – С. 132-140. 2. Гаты Заратуштры / Пер., комент. и прил. И.М. Стеблин-Каменского. – СПб: Петербургское Востоковедение, 2009. – 186 с. 3. *Єценко Т. А.* Лінгвістичний аналіз

тексту: навч. посіб. / Єщенко Тетяна Анатоліївна. – К.: ВЦ "Академія", 2009. – 264 с. 4. *Лелеков Л. А.* Авеста в современной науке / Лелеков Леонид Аркадьевич. – М.: Гос. НИИ реставрации, 1992. – 362 с. 5. *Кочан І. М.* Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 423 с. 6. *Farhange avestā.* / E. Purdāvud. – Dar 4 j. – Tehrān: Asātir, 2001. 5. *Gāthā: Kohantarin baxše Avestā* / tarj. va ta'lif E. Purdāvud. – Tehrān: Asātir, 1999. – 591 s. 7. *Gāthā: Sorudhāye Zartošt* / tarj. va tafsir F. Azargošasb. – Tehrān: Foruhar, 1359 (1980) – 556 s. 8. *Razi H. Dasture zabāne avestāyi. J. 2: Dastur* / Razi Hāšem. – Tehrān: Foruhar, 1368 (1989) – 593 s.

Артур Брацкі, д. гуманіт. н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка,
ад'юнкт філологічного факультету Гданського університету
(Польща)

УКРАЇНСЬКА МОВА У ТВОРЧОСТІ ТОМАША ПАДУРИ

Статтю присвячено аналізу української мови в поезіях Томаша Падури. На матеріалі його поетичної збірки досліджується використання української мови та притаманних їй правил просодії як засобу поетичного вислову.

Ключові слова: українська мова, Падура, фонетичний запис, латиниця, кирилиця.

Статья посвящена анализу украинского языка в поэзии Томаша Падуры. На материале его поэтического сборника исследуется использование украинского языка и свойственных ему правил просодии как средства поэтического выражения.

Ключевые слова: украинский язык, Падура, фонетическая запись, латиница, кириллица.

The article discusses the Ukrainian language in Tomasz Padura's poetry. On the material of his poetry collection the author studies how to use Ukrainian language and its prosody rules as a means of poetic expression.

Key words: Ukrainian language, Padura, phonetic, Latin, Cyrillic.

Томаш Падура (1801–1871) – польський поет і громадський діяч – був нащадком шляхетського роду руського походження, що плекав патріотичні традиції, та випускником знаменитого Волинського ліцею в Кременці, де навчався у 1820–1825 роках. Він долучився до